

Norges vassdrags- og energidirektorat

Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Saksbehandler, innvalgstelefon

Anne Fløgstad Smeland, 37 01 75 19

Innsigelse- høring- konsesjon- Risør- Søndeled kraftverk- AS Egeland Verk

Statsforvalteren fremmer innsigelse til bygging av nytt Søndeled kraftverk og rehabilitering av eksisterende dam. Innsigelsen er begrunnet i at en konsesjon til nytt kraftverk og ny oppdemming vil ha store negative virkninger for, og herunder tap av store deler av, det gjenværende økologiske funksjonsområdet for laks, sjørret og ål i Gjerstadvassdraget, jf. Lov om lakse- og innlandsfisk §§ 1 og 7 første ledd, jf. T-2/16 kap. 3.8 naturmangfold.

Bygging av nytt Søndeled kraftverk og rehabilitering av eksisterende dam kommer i konflikt med måloppnåelse for laksebestandene i Gjerstadvassdraget etter forskrift om kvalitetsnorm for ville bestander av atlantisk laks, artikkel 3.

Innsigelsen er videre begrunnet i at bygging av nytt kraftverk og rehabilitering av dammen er i konflikt med miljømålene i vannforvaltningsplanen for vannregion Agder (2022-2027) , jf. §§ 4 og 5 i vannforskriften.

Innsigelsen er hjemlet i vannressurslovens § 24, og etter prinsipp og kriterium for innsigelse i rundskriv T-2/16 (kap. 3.8 naturmangfold og kap. 3.14 vannmiljø).

Vi viser til brev fra Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE) datert 22.05.2025 om høring av søknad om tillatelse til å bygge Søndeled kraftverk i Risør kommune (deres saksnr. 202201807-25). Statsforvalteren i Agder har fått utsatt høringsfrist til 22.08.2025.

1. Bakgrunn for søknaden

Gjerstadvassdraget er vernet gjennom Verneplan I (1973) for vassdrag. Innenfor dette vernet er det adgang til opprusting av eksisterende kraftverk som var etablert på vernetidspunktet, samt konsesjonsbehandling av kraftverk med inntil 1 MW installert effekt forutsatt at de ikke svekker verneverdiene i vassdraget. Det forutsettes at verneverdiene som lå til grunn for vernevedtaket ikke berøres.

Søndeled kraftverk ble opprinnelig bygget allerede i 1907, men har ikke vært i drift siden 2007. I 2016 søkte AS Egelands Verk (EV) om konsesjon for bygging av et nytt kraftverk. Fylkesmannen i Aust- Agder fremmet innsigelse til tiltaket, og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ga avslag på søknaden i 2019. Avslaget ble påklaget, men Olje- og energidepartementet opprettholdt NVEs vedtak i sin klagebehandling. Avslaget innebar i praksis et endelig opphør av kraftverksdriften og krav om rivning av dammen. NVE fattet deretter vedtak den 19. april 2024 om å kalle inn Søndeled kraftverk, herunder også retten til å ha de gamle anleggene, til ny konsesjonsbehandling. Det innebærer at dersom det gis rett til å ha de gamle anleggene, vil ikke den gamle dammen ved Søndeled måtte nedlegges og rives.

AS Egelands Verk har deretter den 22.11.2024, etter at det ble kalt inn til konsesjonsbehandling, på nytt søkt om tillatelse til å bygge et nytt kraftverk og reetablering av oppdemming. Det omsøkte tiltaket omfatter vannuttak, rehabilitering av dam, etablering av rørgate, ny kraftstasjon, samt bygging av både midlertidig og permanent vei. Det er denne søknaden som nå er sendt på høring.

Samtidig med at det i 2019 ble gitt avslag på konsesjon til kraftverk ved Søndeled, ble det gitt konsesjon til kraftverk ved Stifoss, lenger oppstrøms i vassdraget.

2. Statsforvalterens vurdering

2.1. Virkninger på det økologiske funksjonsområdet for fisk i Gjerstadvassdraget og måloppnåelse for Gjerstadvassdraget etter kvalitetsnorm for ville bestander av atlantisk laks

Ihht. rundskriv nr. T 2/16 skal innsigelse vurderes når tiltaket/planforslaget kan komme i konflikt med viktige økologiske funksjonsområder for fisk og andre ferskvannsorganismer, og tilsvarende når det er konflikt med måloppnåelsen etter kvalitetsnorm for ville bestander av atlantisk laks (kap. 3.8 naturmangfold).

Ved etablering av inntaksdam til Søndeled kraftverk nederst i vassdraget i 1907, ble funksjonsområdet for anadrom fisk i vassdraget sterkt påvirket. Store deler av den lakseførende strekningen ble borte. I tillegg ble elveavsnittet opp til Brørbøvann demt opp og gikk tapt som gyte- og oppvekstområde for laks. Resultatet er at bestandsstatus i Gjerstadvassdraget for laks i dag er klassifisert av Vitenskapelig råd for lakseforvaltning (VRL) som moderat (2015-2019) og for sjørret som dårlig (2021). Gjerstadvassdraget oppnår dermed ikke kvalitetsmålet for laks og sjørret etter forskrift om kvalitetsnorm for ville bestander av atlantisk laks. Forskriftens artikkel 3 fastsetter at «målet er at minimum god kvalitet for den enkelte villaksbestand opprettholdes eller nås snarest mulig».

Det vil ikke være mulig å restaurere vassdraget og bedre bestandsstatusen til lakse- og sjørretbestandene dersom det gis konsesjon til nytt kraftverk og ny oppdemming. Disse tiltakene vil derimot medføre at det gjenværende økologiske funksjonsområdet for laks i hovedsak være tapt. Det vil fortsatt kunne være noe fiskeproduksjon oppstrøms Brørbøvann og i sidebekker til elva, men det vil være av marginal betydning for laksens overlevelse i Gjerstadvassdraget. En ny kraftutbygging ved Søndeled vil medføre at Gjerstadvassdraget ikke lenger er egnet for laks og at laksebestanden i vassdraget på lengre sikt kan gå helt tapt.

Det er stort potensiale for naturrestaurering i Gjerstadvassdraget og bedring av forholdene for laks, sjørret og ål. Driften ved dagens Søndeled kraftverk ble stanset i 2007, da kraftverket var nedslitt etter 100 års drift. I forbindelse med flom i vassdraget i 2015 ble nålene i dam Søndeled fjernet av

sikkerhetsgrunner. Med det ble vannstanden senket 2 meter, og laksetrappa ble satt ut av funksjon. NVE påla deretter å åpne bunnluka i dammen, slik at fisk kunne passere. I dag er det derfor slik at når vassdraget er nedtappet, så renner elva i sitt opprinnelige løp langs bunnen av Søndeleddammen, og Brøbøvannet ovenfor er tilbakeført til sin opprinnelige strandlinje. Det har derfor vært en bedring i forholdene for laksen etter 2015. Vi legger til grunn at det er dagens status for dammen som er utgangspunktet for utredninger av konsekvenser ved å gi konsesjon til ny kraftutbygging.

Ved en framtidig rivning av dammen ved Søndeled vil Brøbøvann bli mer enn halvert i utstrekning, og elveløpet oppstrøms og nedstrøms vil bli tilbakeført som et verdifullt gyte- og oppvekstområde for anadrom fisk. Dette vil øke framtidig fiskeproduksjon og være et svært viktig tiltak for å restaurere vassdragsnaturen i Gjerstadvassdraget.

Det planlagte damanlegget er designet for å sikre opp- og nedvandring av fisk. Statsforvalteren vil understreke at selv om man i beste fall klarer å ivareta en funksjonell oppvandring av de ulike fiskeartene, så vil fiskens funksjonsområder oppstrøms være borte og de avbøtende tiltakene ha svært begrenset effekt.

Oppsummering: funksjonsområder for fisk og måloppnåelse etter kvalitetnormen for ville bestander av atlantisk laks

Bygging av nytt kraftverk og rehabilitering av dammen ved Søndeled vil innebære et tap av de gjenværende leveområdene for laks i Gjerstadvassdraget, og ha negative virkninger også for viktige funksjonsområder for sjørret og ål. En konsesjon til kraftutbygging vil dermed være i strid med laks- og innlandsfiskelovens §§ 1 og 7 første ledd om å ivareta fiskens økologiske funksjonsområder. En konsesjon til kraftutbygging vil også hindre måloppnåelse for Gjerstadvassdraget etter kvalitetsnormen for ville bestander av atlantisk laks. En ny kraftutbygging ved Søndeled vil medføre at Gjerstadvassdraget ikke lenger er egnet for laks og at laksebestanden i vassdraget på lengre sikt kan gå helt tapt.

Statsforvalteren fremmer med bakgrunn i dette innsigelse til kraftutbyggingen, ihht. rundskriv nr. 2 T 2/16 (kap. 3.8 naturmangfold). Vi har lagt vekt på at laksen er rødlistet som nær truet (NT) i Norge og at Gjerstadvassdraget er et regionalt viktig vassdrag for laks og sjørret. Ål er rødlistet som sterkt truet (EN) i Norge.

2.2. Virkninger på vannmiljø

Ihht. rundskriv T 2/16 skal innsigelse vurderes når tiltak/planforslag kommer i konflikt med miljømålene i godkjent regional vannforvaltningsplan, jfr. vannforskriftens §§ 4-5.

Vi har i vår vurdering lagt særlig vekt på følgende vannforekomster i Gjerstadvassdraget: 018-9073-L Brøbøvann (inkl. oppdemt areal fra dam Søndeled), strekningen opp til Stifoss (018-215-R) Gjerstadvassdraget Brøbøvann-Stifoss) og fraført strekning mellom inntak og utløp ved Stifoss kraftverk (018-214-R). Først- og sistnevnte vannforekomst er definert som sterkt modifiserte vannforekomster (SMVF) grunnet vannkraftinngrepene. Dagens tilstand er for begge disse *moderat økologisk potensial (MØP)*. Miljømål i godkjent plan for Agder vannregion (2022-2027) er imidlertid *god økologisk tilstand (GØT)*. Miljømålet forutsetter at vannforekomsten restaureres og tilbakeføres som naturlig vannforekomst, herunder at tiltak for tilbakeføring gjennomføres (herunder bla. rivning av dam). Det er implisitt i dette at det ikke skal gis tillatelse til ny oppdemming. En ny konsesjon til

utbygging av kraftverket og oppdemming vil dermed være i strid med måloppnåelsen i den godkjente regionale vannforvaltningsplanen for Agder vannregion, og gir dermed grunnlag for innsigelse jfr. T 2-16 kap. 3.14 (vannmiljø).

I forvaltningsplanen for Agder vannregion (2016-2021) var tidl. vannforekomst 018-45-R "Brøbøvann, inklusive elv Stifoss-Søndeled" ført opp på vedlegg 2, med godkjent miljømål som kan medføre tap av kraftproduksjon. Vannforekomsten var definert som sterkt modifisert (SMVF), med tilstand moderat økologisk potensial (MØP) og miljømål godt økologisk potensial (GØP). Frist for måloppnåelse var utsatt til 2027. I den gjeldende vannforvaltningsplanen for 2022-2027 er vannforekomstene 018-9073-L Brøbøvann, strekningen Brøbøvann- Stifoss (018-215-R) og den fraførte strekningen ved Stifoss kraftverk (018-214-R) ikke lenger oppført i vedlegg 2. Vi forstår det slik at dette skyldes at NVE har vurdert saken ikke lenger var aktuell etter forrige konsesjonsbehandling endte med avslag til bygging av nytt Søndeled kraftverk. Tidligere vurderinger om krafttap og hensynet til anadrome arter må imidlertid fremdeles legges til grunn, da det nå på nytt søkes om kraftutbygging på samme sted.

Oppsummering: vannmiljø:

En konsesjon til ny oppdemming av Søndeled og bygging av nytt kraftverk vil være i strid med miljømålene i den godkjente regionale vannforvaltningsplanen (2022-2027) for Agder vannregion mht. vannforekomstene Brøbøvann (018-9073-L), Gjerstadvassdraget Brøbøvann- Stifoss (018-215-R) og fraført strekning ved Stifoss (018-214-R). Statsforvalteren i Agder fremmer med dette innsigelse til kraftutbyggingen og damrehabiliteringen med bakgrunn i rundskriv nr. T 2/16, kap. 3.14 (vannmiljø).

3. Samlet konklusjon:

Statsforvalteren fremmer innsigelse til bygging av nytt Søndeled kraftverk og rehabilitering av eksisterende dam. Innsigelsen er begrunnet i at en konsesjon til nytt kraftverk og ny oppdemming vil ha store negative virkninger for det gjenværende økologiske funksjonsområdet for laks, sjørret, ål i Gjerstadvassdraget, jf. lov om lakse- og innlandsfisk §§ 1 og 7 første ledd. Bygging av nytt Søndeled kraftverk og rehabilitering av eksisterende dam kommer videre i konflikt med måloppnåelse for laksebestandene i Gjerstadvassdraget etter forskrift om kvalitetsnorm for ville bestander av atlantisk laks, artikkel 3.

Innsigelsen er videre begrunnet i at bygging av nytt kraftverk og rehabilitering av dammen er i konflikt med miljømålene i vannforvaltningsplanen for vannregion Agder (2022-2027, jf. §§ 4 og 5 i vannforskriften).

Innsigelsen er hjemlet i vannressurslovens § 24, og etter prinsipp og kriterium for innsigelse i rundskriv T 2/16 (kap. 3.8 naturmangfold og 3.14 vannmiljø).

Med hilsen

Gina Lund (e.f.)
statsforvalter
Miljøvern avdelingen

Gunnar Ogwyn Lindaas
miljøverndirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent